

BREMENO SLÁVY
A ĎALŠÍCH OSEMŇÁŠŤ
ZNÁMYCH ESEJÍ

C. S. Lewis

BREMENO SLÁVY

A ĎALŠÍCH OSEMŇASŤ ZNÁMYCH ESEJÍ

C.S. LEWIS

Published by Porta libri under license from the CS Lewis Company Ltd.

Collection of C. S. Lewis Essays by C. S. Lewis:

Timeless at Heart by C. S. Lewis © C. S. Lewis Pte Ltd. 1987

First and Second Things by C. S. Lewis © C. S. Lewis Pte Ltd. 1985

Concerns by C. S. Lewis © C. S. Lewis Pte Ltd. 1986

Undeceptions by C. S. Lewis © C. S. Lewis Pte Ltd. 1971

www.cslewis.com

All rights reserved.

Slovak edition © Porta libri, 2021

Všetky práva slovenského prekladu vyhradené.

Preklad © Eva Baloghová

Grafický dizajn a DTP: Karol Prudil – remini.sk

ekniha: Radovan Rumanovič

Vydala Porta libri Bratislava v roku 2021 ako svoju 165. publikáciu.

Z anglického originálu preložila Eva Baloghová.

Jazyková úprava: Jana Lučeničová

Grafický dizajn a DTP: Karol Prudil – karolprudil.sk

Prvé vydanie

Porta libri

Legionárska 4

811 07 Bratislava

Telefón: 02 – 55 64 08 68

porta@porta.sk

www.porta.sk

ISBN 978-80-8156-207-5

Žiadna časť tejto knihy nesmie byť reprodukováaná, uložená do informačných systémov ani inak rozširovaná (elektronicky alebo mechanicky) bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

1. Bulverizmus alebo

„Ako stratiť schopnosť myslieť“

Táto esej pôvodne vyšla v časopise *The Atlantic Monthly* CCII (január 1959) a neskôr v zbierkach *The World's Last Night* (US, 1960) a *Fern-seed and Elephants* (1998)

Ako niekde píše Emerson, uvedomiť si vlastnú existenciu je pre nás katastrofa. Myslím tým napríklad situáciu, keď si miesto normálneho premýšľania o ruži odrazu uvedomíme, že o nej premýšľame a začneme skúmať, s akými myšlienkami k ruži pristupujeme a akými očami na ňu hľadáme. Istým spôsobom je to skutočne katastrofické, lebo ak si nedáme pozor, farbu ruže začneme pripisovať fungovaniu našich optických nervov a jej vôňu sliznici nášho nosa a zo samotnej ruže nezostane nič. Takéto univerzálne výpadky mysle trápia profesionálnych filozofov už vyše dvesto rokov a svet sa zatiaľ príliš neobťažoval počúvať ich. Dnes ale tento druh pohromy dosiahol takú úroveň, že sa dotýka nás všetkých.

Nedávno sme si „uvedomili, že existujeme“ dvomi novými spôsobmi. Freudisti objavili, že existujeme ako kľbká neurotických komplexov. Marxisti zas objavili, že existujeme ako príslušníci nejakých ekonomických tried. Kedysi sa predpokladalo, že ak sa stovke ľudí javí niečo ako pravdivé, potom je to naozaj fakticky pravdivé. Dnes vám freudista povie, aby ste tú stovku ľudí psychoanalyzovali a zistili tak, že kráľovnú Alžbetu I. považujú za veľkú kráľovnú, lebo všetci trpia materským komplexom. Ich myšlienky sú už od základu *psychologicky* predpojaté. Marxista vám zas povie, aby ste preverili ekonomické záujmy onej stovky ľudí. Zistíte, že každý z nich považuje slobodu za dôležitú, lebo všetci do jedného sú príslušníkmi buržoázie, ktorej

prosperita narastá vďaka *laissez-faire*⁴ politike. Ich myšlienky sú už od základu *ideologicky* predpojaté.

To všetko sú zjavne veľmi zábavné nápady. Ale často sa zabúda na to, že takáto zábava má svoju cenu. Ľuďom, ktorí takéto veci hovoria, by sme mali položiť dve otázky. Prvá z nich je: sú *všetky* myšlienky takto od základu predpojaté, alebo len niektoré? Druhá je: stráca predpojatá myšlienka vďaka predpojatosti svoju hodnotu (čiže stáva sa nepravdivou), alebo nie?

Ak odpovedia, že *všetky* myšlienky sú predpojaté, potom im, samozrejme, musíme pripomenúť, že freudizmus a marxizmus sú rovnako myšlienkovými systémami ako kresťanská teológia alebo filozofický idealizmus. Freudista a marxista sú na tej istej lodi ako my všetci a nemôžu nás kritizovať zvonka. Odpílili si vetvu, na ktorej sedeli. Ak na druhej strane odpovedia, že predpojatosť nemusí nevyhnutne znehodnotiť ich vlastné myslenie, potom predpojatosť neznehodnocuje ani to naše myslenie. V tom prípade si zachránili vetvu, na ktorej sedia rovnako oni, ako aj my.

Môžu sa uberať jediným smerom, a teda tvrdiť, že niektoré myšlienky sú predpojaté a iné nie – čo má svoju výhodu (ak to, pravdaže, freudista a marxista budú za výhodu považovať), pretože je to niečo, čomu vždy veril každý rozumný človek. Ale ak je to tak, potom sa ich musíme spýtať, ako zistíme, ktoré myšlienky sú predpojaté a ktoré nie. Nemá zmysel tvrdiť, že predpojaté myšlienky sú všetky tie, ktoré sa zhodujú s tajnými prániami toho, kto si ich myslí. *Niektoré* veci, ktorým chcem veriť, v skutočnosti musia byť pravdivé; nie je možné vytvoriť taký vesmír, ktorý by protirečil prániam každého človeka v každom ohľade a v každom okamihu. Predpokladajme, že si po prerátaní príjmov a výdajov myslím, že mám v banke veľa peňazí. A predpokladajme, že chcete zistiť, či je toto moje presvedčenie iba „zbožným práním“.

Nikdy neprídete k nijakému záveru tým, že budete skúmať môj psychický stav. Jediná šanca, ako to môžete zistiť, je sadnúť si a znova si to prerátať. Až keď skontrolujete moje počty, zistíte, či mám na účte danú sumu alebo nie. Ak zistíte, že moje výpočty boli správne, potom akékoľvek fantazírovanie o mojom psychickom stave bude v danej situácii len stratou času. Ak zistíte, že som počítal nesprávne, potom môže byť relevantné psychologické vysvetlenie, ako som sa vo svojich výpočtoch mohol tak zmýliť, a relevantnou sa tiež stáva doktrína o „zbožnom prianí“ – ale až *potom*, ako ste to vy sami prerátali a zistili, že sa mýlim na čisto aritmetickom základe. To isté platí o každom myslení a všetkých myšlienkových systémoch. Ak sa pokúšate zistiť, ktoré sú nesprávne, len tým, že špekulujete o tajných prianiach ľudí, ktorí ich vytvorili, klamete samých seba. Iba na čisto logickom základe zistíte, ktoré z ich argumentov obstoja a ktoré nie. Potom, ak chcete, môžete skúmať psychologické príčiny ich omylu.

Inými slovami, musíte preukázať, že niekto *sa mýli*, ešte predtým, ako začnete zisťovať a vysvetľovať, *prečo sa mýli*. Dnes je moderné bez diskusie predpokladať, že sa mýli, a potom odpútať jeho pozornosť od tohto faktu (čiže od jediného skutočného problému) tým, že mu začnete naliehavo vysvetľovať, *ako sa z neho stalo také trdlo*. Za posledných pätnásť rokov pozorujem tento nepekčný zvyk tak často, že som si preň musel vymyslieť pomenovanie. Volám ho *bulverizmus*. Jedného dňa asi napíšem životopis jeho imaginárneho vynálezcu Ezechiela Bulvera. Jeho osud bol v detstve spečatený, keď začul, ako matka hovorí otcovi – ktorý trval na tom, že súčet dvoch strán trojuholníka je vždy väčší ako tretia strana – „To vravíš len preto, *lebo si muž*.“ „V tej chvíli,“ píše v pamätiach E. Bulver, „moju myseľ osvietila hlboká pravda: logické vyvrátenie nie je nevyhnutnou súčasťou argumentácie. Predpokladaj, že tvoj oponent sa mýli, a potom mu vysvetli, prečo sa mýli – a svet ti

bude ležať pri nohách. Naopak, ak sa budeš pokúšať dokázať, že sa mýli, alebo (ešte horšie) zistiť, či sa vôbec mýli (alebo či má pravdu), dynamika nášho veku ťa rozmetá na kusy.“ Takto sa Bulver stal jedným z tvorcov dvadsiateho storočia.

Ovocie jeho objavu nachádzam takmer všade. Zisťujem, že ľudia odmietajú moje náboženské presvedčenia na základe tvrdenia, že „farári devätnásteho storočia si hovelí v blahobyte, a tak mali všetky dôvody uisťovať robotníkov, že za svoju chudobu dostanú odmenu na onom svete“. Nuž, nepochybne také dôvody mali. Za predpokladu, že kresťanstvo je omyl, je pre mňa dosť jednoduché si predstaviť, že niektorí ľudia si aj dnes nájdu motív, prečo vnucujú kresťanstvo druhým. Vlastne je to také jednoduché pochopiť, že by sa táto hra dala hrať aj opačne: mohli by sme tiež tvrdiť, že „moderný človek má všetky dôvody pre to, aby sa snažil sám seba presvedčiť, že za morálkou, ktorú odmieta, sa neskrývajú žiadne večné sankcie“. Bulverizmus je totiž veľmi demokratická hra v tom zmysle, že ju môžu hrať všetci až do omrzenia a že nedáva žiadne nespravodlivé výhody tej malej pohoršujúcej menšine, ktorá ešte rozmýšľa. Samozrejme, nemôžeme čakať, že nás to posunie čo len o krok bližšie k zisteniu, či je kresťanská viera pravdivá alebo nie. Táto otázka sa totiž musí prediskutovať na úplne inom základe – na základe filozofickej a historickej diskusie. Nech by bol výsledok tejto diskusie akýkoľvek, nesprávne motívy niektorých ľudí pre vieru alebo aj nevieru by zostali úplne rovnaké.

Bulverizmus nachádzam takmer v každej politickej diskusii. Kapitalisti musia byť zlí ekonómovia, lebo všetci predsa vieme, prečo kapitalizmus chcú; a rovnako komunisti musia byť zlí ekonómovia, pretože všetci predsa vieme, prečo komunizmus naozaj chcú. A tak sa bulverizmus vyskytuje na oboch stranách. V skutočnosti sú nesprávne buď doktríny kapitalistov, alebo doktríny komunistov, alebo doktríny

oboich týchto myšlienkových systémov; ale to sa dá zistiť len racionálnym premýšľaním – nie tým, že budeme znevažovať oponentove motívy.

Kým sa nezbavíme bulverizmu, rozum nemôže hrať v ľudských záležitostiach nijakú účinnú rolu. Každá strana sa v debata čo najskôr chopí zbrane bulverizmu; ale samotný rozum je tým zdiskreditovaný. A prečo by vlastne rozum nemal byť zdiskreditovaný? Ako odpoveď by hádam stačilo poukázať na súčasný stav sveta, no je tu ešte naliehavejší protiargument. Sily, ktoré rozum diskreditujú, sú od neho samy závislé. Rozum musíte používať dokonca aj na to, aby ste mohli bulverizovať. To rozumom sa snažíte *dokázať*, že všetky *dôkazy* sú neplatné. Ak zlyháte, zlyháte. Ak uspejete, potom ste zlyhali ešte viac – lebo rozumný dôkaz, že všetky rozumné dôkazy sú neplatné, musí byť sám osebe neplatný.

Alternatívou je potom buď totálne si protirečiace idiotstvo, alebo odolné presvedčenie o našej schopnosti jasne myslieť aj napriek všetkým dôkazom bulveristov o „predpojatosti“ toho či onoho premýšľavého človeka. Som dokonca ochotný pripustiť, že toto zaťaté presvedčenie o schopnosti rozumu má v sebe niečo transcendentné a mystické. No a čo? Budete radšej bláznom ako mystikom?

Takže vidíme, že máme isté oprávnenie pridržať sa viery v Rozum. Dá sa to však bez teizmu? Zahŕňa tvrdenie „ja viem“, že existuje Boh? Všetko, čo viem, je úsudok pochádzajúci z vnemov (okrem prítomného okamihu); a všetko naše poznanie vesmíru presahujúce naše prítomné zážitky závisí od premýšľania o týchto zážitkoch. Ak naše uzávery z takého premýšľania neposkytujú skutočný obraz o realite, potom nemôžeme vedieť nič. Nemôžeme predsa prijať teóriu, ktorá nepripúšťa, že naše myslenie je pravdivým poznaním, ani ak sa fakt nášho poznania nedá touto teóriou vysvetliť.

Ale naše myšlienky môžu byť akceptované ako pravdivé poznanie

reality len za určitých podmienok. Všetky úsudky majú príčiny – musíme však rozlišovať medzi 1) obyčajnými príčinami a 2) špeciálnym typom príčiny, ktorú nazývame „rozumné dôvody“. Obyčajné príčiny sú prirodzené udalosti, ktoré môžu vyprodukovať aj iné výsledky ako hlboké presvedčenia. Rozumné dôvody vychádzajú z axióm a majú vplyv práve na naše presvedčenia. Bulverista sa pokúša ukázať, že závery druhého človeka vychádzajú len z nerozumných príčin a zo žiadnych rozumných dôvodov; a naopak, že on má rozumné dôvody a nie je ovplyvnený žiadnymi povrchnými príčinami. Akékoľvek presvedčenie, ktoré je čisto výsledkom prirodzených príčin, je totiž bezcenné. Na tento princíp nesmieme zabúdať, keď uvažujeme o tých presvedčeniach, z ktorých potom vychádzajú ďalšie skutočnosti. Naše poznanie teda závisí od toho, či sme si istí *rozumnosťou* axióm. Ak sú ony výsledkom prirodzených príčin, potom neexistuje možnosť poznania. Buď nemôžeme poznať nič, *alebo* samotný základ myslenia spočíva v rozumných dôvodoch a nie v príčinách.

2. Účinnosť modlitby

Táto esej pôvodne vyšla v časopise The Atlantic Monthly CCII (január 1959) a neskôr v zbierkach The World's Last Night (US, 1960) a Fern-seed and Elephants (1998).

Raz pred rokmi som ráno vstal s úmyslom zájsť k holičovi, aby ma ostrihal pred cestou do Londýna. Avšak už z prvého listu, ktorý som po raňajkách otvoril, bolo jasné, že do Londýna cestovať nemusím. Rozhodol som sa preto odložiť aj strihanie. No vzápätí som v duchu

pocítil akési nevysvetliteľné naliehanie – znelo to takmer ako tichý hlas v mysli: „Aj tak sa choď dať ostrihať. Len sa daj pekne ostrihať.“ Nakoniec som to nevydržal a naozaj som šiel k holičovi. Môj holič bol mimochodom tiež kresťan a v tom období mal ťažkosti, s ktorými sme mu s bratom občas pomáhali. V okamihu, keď som otvoril dvere jeho holičstva, zvolal: „Ach, tak som sa modlil, aby ste dnes prišli!“ A skutočne, keby som prišiel o deň či dva neskôr, už by som mu nevedel pomôcť.

Užasol som a žasnem nad tým dodnes. Samozrejme, nedokážeme rigorózne dokázať príčinnú spojitosť medzi holičovými modlitbami a mojou návštevou. Mohla to byť telepatia. Mohla to byť náhoda.

Inokedy som stál pri posteli ženy, ktorej stehenná kosť bola prežratá rakovinou a metastázy boli už aj v mnohých iných kostiach.

Keď sa chcela pohnúť v posteli, museli jej pomáhať traja ľudia. Lekári jej dávali pár mesiacov života; zdravotné sestry (ktoré často vedia viac než lekári) hovorili, že len pár týždňov. Potom na ňu jeden dobrý človek položil ruky a pomodlil sa. O rok neskôr táto pacientka so mnou absolvovala horskú túru a lekár pri pohľade na jej snímky hovoril: „Kosti sú tvrdé ako skala. Je to zázrak.“

Ale opäť – neexistuje žiaden rigorózný dôkaz. Medicína, ako pripúšťajú všetci skutoční lekári, nie je exaktná veda. Nemusíme sa odvolávať na nadprirodzenú moc, aby sme vysvetlili nepresnosti lekárskeho predpovedí. Nemusíte, pokiaľ sa tak nerozhodnete, veriť v nijakú kauzálnu spojitosť medzi modlitbami a uzdravením.

Potom sa tu však vynára otázka: „Aký druh dôkazu by mohol overiť účinnosť modlitby?“ Vec, za ktorú sa modlíme, sa možno stane – ako však môžete vedieť, že by sa aj tak neudiala? Dokonca aj keby tá vec bola nepopierateľne zázračná, nemuselo by to automaticky znamenať, že k onomu zázraku došlo vďaka vašim modlitbám. Odpoveď

nepochybne znie, že priamy empirický dôkaz, aký je nám dostupný vo sfére vedy, jednoducho nie je možné získať.

Niektoré veci sa dokazujú dlhodobou zhodou našich skúseností. Zákon gravitácie je stanovený faktom, že podľa našich skúseností sa mu podriaďujú všetky telesá bez výnimky. Ale aj keby sa všetky veci, za ktoré sa ľudia pomodlili, naozaj stali (čo sa nestáva), ani to by nedokazovalo účinnosť modlitby tak, ako ju kresťania vnímajú. Lebo modlitba je požiadavka a podstatou požiadavky je, že sa jej (na rozdiel od nutnosti) môže aj nemusí vyhovieť. A ak nekonečne rozumná Bytosť počúva požiadavky istým spôsobom obmedzených či nedokonale rozumných stvorení, samozrejme, že im niekedy vyhovie a niekedy ich odmietne. Konštantná „úspešnosť“ v modlitbe by kresťanskú doktrínu vôbec nedokazovala. Bola by skôr dôkazom, že ide o niečo veľmi podobné mágii – schopnosti niektorých ľudských bytostí ovládať alebo vynútiť si smer, ktorým sa má príroda uberať.

V Novej zmluve nepochybne nájdeme pasáže, ktoré na prvý pohľad sľubujú zaručené vypočutie našich modlitieb. Táto interpretácia však nie je reálna. V samotnom jadre evanjelia sa totiž stretávame so šokujúcim príkladom, ktorý svedčí o opaku. V Getsemanskej záhrade sa najsvätejší zo všetkých modlitebníkov tri razy modlil, aby nemusel vypiť istý pohár. Jeho žiadosť nebola vypočutá. Myšlienku, že modlitbu nám Biblia odporúča ako nejaký druh spoľahlivého manévru, môžeme po tomto príbehu pustiť z hlavy.

Iné veci sa nedokazujú bežnými skúsenosťami, ale umelo zinscenovanými skúsenosťami, ktoré voláme pokusy. Dalo by sa to isté spraviť s modlitbou? Opomením teraz námietku, že na takomto projekte by sa nemohol zúčastniť žiadny kresťan, pretože to má zakázané: „Nebudeš pokúšať Pána, svojho Boha.“ Či už je to zakázané, alebo nie, je takáto vec vôbec možná?

Bol som svedkom, ako raz ktosi navrhol, že tím ľudí – čím viac, tým lepšie – sa bude šesť týždňov intenzívne modliť za všetkých pacientov v nemocnici A a za žiadneho pacienta v nemocnici B. Následne sa mali porovnať výsledky, aby sa zistilo, či nemocnica A zaznamenala viac uzdravení a menej úmrtí. A predpokladám, že tento pokus by sa mal zopakovať v rôznych iných časoch na iných miestach, aby sa eliminoval vplyv vedľajších faktorov.

Problém je v tom, že nerozumiem, ako by mohla akákoľvek ozajstná modlitba prebiehať za takýchto podmienok. „Slová bez myšlienok do neba nikdy nepreniknú,“ hovorí kráľ v *Hamletovi*. Len tak odriekať modlitby neznamena modliť sa: inak by sme tím ľudí mohli pri takomto pokuse nahradiť krdľom správne vytrénovaných papagájov. Nemôžete sa modliť za uzdravenie chorého, pokiaľ nie je vaším cieľom uzdravenie chorého. Tiež nemôžete mať žiaden skutočne dobrý motív, aby ste si priali uzdravenie všetkých chorých v jednej nemocnici a nijakých chorých v druhej nemocnici. Nerobíte to kvôli tomu, aby sa tým jedným ulavilo; robíte to, aby ste zistili, čo sa stane. Skutočný cieľ a nominálny cieľ vašich modlitieb nie sú v súlade. Inými slovami, nech vaše pery a kolená robia čokoľvek, nie je to modlitba. Samotný zámer pokusu nie je možný.

Empirický dôkaz je teda nedosiahnuteľný, rovnako ako jeho vyvrátenie. Takýto záver sa nám však bude javiť menej depresívny, ak si pripomenieme, že o modlitbe tu hovoríme ako o požiadavke, a porovnáme ju s inými druhmi požiadaviek.

Podobne ako od Boha, niekedy niečo chceme aj od bytostí, ako sme my sami. Poprosíme, aby nám podali soľ, žiadame o zvýšenie platu, spýtame sa suseda, či by nám nenakínil mačku, kým budeme na dovolenke, požiadame ženu o ruku. Niekedy dostaneme, čo sme žiadali, niekedy nie. Ale keď to dostaneme, nie je ani zďaleka také jednoduché

dokázat s vedeckou istotou príčinnú súvislosť medzi našou žiadosťou a dosiahnutím požadovaného výsledku.

Váš sused môže byť človek, ktorý by nenechal vašu mačku hladovať dokonca ani vtedy, keby ste sa s ním zabudli dohodnúť. Váš zamestnávateľ si možno až príliš dobre uvedomuje, že konkurenčná firma by vám iste zaplatila viac, a tak si vašu oddanosť poistí zvýšením platu tak či onak. Čo sa týka dámy, ktorá súhlasila, že si vás vezme – ste si istí, že sa tak nerozhodla už predtým? Viete, vaša žiadosť o jej ruku mohla byť výsledkom a nie príčinou jej rozhodnutia. K vášmu popýtaniu o ruku by možno nikdy nedošlo, keby *ona* nemala v pláne, aby k tomu došlo.

A tak tá istá pochybnosť, ktorá zahaľuje kauzálnu účinnosť našich modlitieb k Bohu, do určitej miery zahaľuje aj naše požiadavky voči iným ľuďom. Čokoľvek dostaneme, možno by sme to dostali aj bez požiadania. Ale, ako som už povedal, platí to len do určitej miery. Sused, šéf alebo manželka nám môžu povedať, že konali, lebo sme ich o to požiadali; a my ich možno poznáme tak dobre, že sme si po prvé istí ich pravdovravnosťou a po druhé tým, že svoje vlastné motívy chápú natolko dobre, že sa nemýlia. Ale všimnite si, že keď sa toto stane, naša istota nebola získaná vedeckými metódami. Nepokúšame sa overiť si správnosť svojho presvedčenia nejakým kontrolným experimentom typu odmietnutia zvýšenia platu alebo zrušenia zasnúbenia a následného zopakovania požiadavky. Naša istota sa druhovo úplne odlišuje od vedeckej istoty. Vychádza z nášho osobného vzťahu k tým ľuďom; nie z toho, aké fakty poznáme o *nich*, ale ako naozaj poznáme *ich*.

Istotu – ak ju vôbec získame –, že Boh počuje a niekedy vyhovie našim prosbám a že to zjavné vyhovenie nie je len šťastnou náhodou, môžeme získať jedine takýmto spôsobom. Nemôže byť ani zmienky

o tom, že budeme zaznamenávať úspechy a neúspechy a z toho sa budeme potom snažiť určiť, či sú úspechy až príliš početné na to, aby to bola len náhoda. Tí, ktorí najlepšie poznajú nejakého človeka, najlepšie vedia, či niečo urobil preto, lebo ste ho o to požiadali. Myslím, že tí, ktorí najlepšie poznajú Boha, budú najlepšie vedieť, či ma poslal k tomu holičovi preto, lebo sa za to holič modlil.

Lebo až doteraz sme sa celou otázkou zaoberali nesprávnym spôsobom a na nesprávnom stupni. Samotná otázka „Funguje modlitba?“ už od začiatku posúva naše myslenie do nesprávneho rámca. Už samotné slovo „funguje“ ide mimo – akoby to bolo magické zaklínadlo alebo stroj – niečo, čo pracuje automaticky. Modlitba je buď čisto ilúzia, alebo skutočný osobný kontakt medzi nedokonalými, nedokončenými osobami (nami) a dokonale konkrétnou a osobnou Bytosťou. Modlitba v zmysle petície alebo požiadavky je len malou časťou modlitby ako takej; spoveď a pokánie sú jej prahom, uctievanie jej svätyňou, prítomnosť Boha a radosť z neho sú jej chlebom a vínom. V modlitbe nám Boh odhaľuje seba samého. To, že na našu modlitbu reaguje, je logickým (nie nevyhnutne tým najdôležitejším) dôsledkom tohto odhalenia. To, čo robí, sa dozvedáme z toho, kým je.

Jednako je nám dovolené a dokonca prikázané v modlitbe o niečo žiadať: „Chlieb náš každodenný daj nám dnes.“ A to nepochybne vytvára teoretický problém. Môžeme veriť, že Boh niekedy skutočne modifikuje svoje konanie podľa ľudských predstáv? Lebo nekonečná múdrosť nepotrebuje, aby jej niekto hovoril, čo je najlepšie, a nekonečné dobro nepotrebuje, aby ho niekto ku konaniu dobra musel nabádať a prehovárať. Ale Boh vlastne nepotrebuje žiadnu z vecí, ktoré robia obmedzení smrteľníci.

Mohol by, keby chcel, naše telá zázračne regenerovať bez nutnosti prijímať živiny; alebo nám dať potravu bez pomoci farmárov, pekárov

a mäsiarov; alebo poznanie bez pomoci učených ľudí; alebo by mohol obrátiť pohanov bez misionárov. Miesto toho nechá pôdu a počasie a zvieratá a svaly, mysle a vôle ľudí spolupracovať na vykonávaní jeho vôle. „Boh,“ hovorí Pascal, „ustanovil modlitbu, aby svojim stvoreniam prepožičal dôstojnosť príčinnosti.“ Ale nielen modlitbu; túto dôstojnosť nám prepožičiava, kedykoľvek niečo konáme. Skutočnosť, že moje modlenie by mohlo ovplyvniť beh udalostí, vlastne nie je o nič viac podivné (ale ani o nič menej) než fakt, že ho môžu ovplyvňovať iné moje činy. Moje modlitby neradia Božej mysli ani ju nemenia – to znamená, že nemenia celkový Boží zámer. Ale tento celkový zámer bude uskutočnený rôznymi spôsobmi – konaním jeho stvorení a do tohto konania je zahrnutá aj modlitba.

Zdá sa totiž, že Boh nerobí nič sám, pokiaľ to môže delegovať na svoje stvorenia. Prikazuje nám, aby sme s mnohými pádmami a kotrmelcami pomaly robili to, čo by on sám dokázal urobiť v okamihu a dokonale. Dokonca nám dovoľuje zanedbávať, čo od nás vyžaduje, alebo nám v tom dovoľuje zlyhať. Alebo ešte takto – asi si plne neuvedomujeme problém, ktorý nastáva, keď je slobodnej, ale obmedzenej vôli dovolené koexistovať so Všemohúcnosťou. Akoby sa Boh v každom okamihu vzdával svojej vlády. Už nie sme len prijímateľmi alebo divákmi. Dostalo sa nám privilégia pripojiť sa k hre. Sme vyzvaní spolupracovať na diele: „mávať svojimi malými trojzubcami“. Takto (a netreba to brať na ľahkú váhu) Boh vytvára niečo – vlastne vytvára bohov – z ničoho.

Aspoň mne to tak pripadá. Ale to, čo som ponúkol, môže byť prinajlepšom iba mentálny model alebo symbol. Všetko, čo o takýchto veciach povieme, môže byť len analógiou a parabolou. Nepochybne nie sme ani dostatočne vybavení na to, aby sme dokonale pochopili, ako to naozaj je. V každom prípade sa môžeme pokúsiť vylúčiť zlé analógie a prirovnania. Modlitba nie je stroj. Nie je to mágia. Nie sú to rady

a pokyny pre Boha. Naše konanie, keď sa modlíme, určite nie je – aspoň o nič viac než naše ostatné činy – oddelené od trvalých a nepretržitých zámerov a činov Boha, v ktorom jedinom môžu všetky obmedzené jednotlivé príčiny vôbec existovať.

Ešte horšie by bolo myslieť si o tých, ktorí dostanú, za čo prosili, že sú niečo ako dvorní obľúbenci, ľudia, ktorí majú vplyv na politiku trónu. Dostatočným argumentom je odmietnutie modlitby, ktorú predniesol Kristus v Getsemanskej záhrade. A musím tiež spomenúť, čo mi raz povedal jeden skúsený kresťan: „Videl som veľa vypočutí modlitieb a nejedno z nich bolo podľa mňa zázračné. Ale zvyčajne prichádzajú na začiatku: pred obrátením alebo krátko po ňom. Ako život kresťana pokračuje, majú tendenciu vyskytovať sa zriedkavejšie. Odmietnutia sú nielen častejšie; sú aj očividnejšie a dôraznejšie.“

Opúšťa teda Boh hlavne tých, ktorí mu slúžia najlepšie? Nuž, ten, kto mu slúžil najlepšie zo všetkých, tesne pred svojou bolestnou smrťou na kríži povedal: „Prečo si ma opustil?“ Keď sa Boh stal človekom, tento Človek dostal zo všetkých ľudí na svete tú najmenšiu útechu od Boha v okamihu svojej najväčšej životnej núdze. Máme tu obrovské tajomstvo, ktoré by som sa neodvážil skúmať, ani keby som mal na to schopnosti. Zatiaľ by sme radšej my, malí ľudia, nemali robiť unáhlené závery, svedčiac v náš prospech, ak nám v našej zdanlivo beznádejnej situácii Boh niekedy odpovie zázrakom. Keby sme boli silnejší, možno by sa s nami zaobchádzalo menej nežne. Keby sme boli statočnejší, možno by sme boli vyslaní, aby sme s oveľa menšou podporou z tyla bránili oveľa beznádejnejšie stanoviska v tejto veľkej bitke.

3. Slony a peľ papradí ²

Lewis túto esej pôvodne prednášal na Westcott House v Cambridgei 11. mája 1959 pod názvom „Modern Theology and Biblical Criticism“ (Moderná teológia a biblická kritika). Vyšla v zbierkach Christian Reflections (1981) a Fern-seed and Elephants (1998).

Táto prednáška vznikla z jedného neformálneho rozhovoru medzi mnou a riaditeľom Westcott House³. Bolo to minulý semester a na stole v ten večer náhodou ležala kniha od Aleca Vidlera. Pamätám sa, že som pri pohľade na ňu vyjadril svoj názor na ten smer teológie, ktorý kniha prezentuje. Moja reakcia bola vďaka uvoľnenej atmosfére dosť unáhlená, taká, aká často nasleduje po dobrej večeri, a pravdaže odhalila, aký som v tejto oblasti nevzdelaný.⁴ Skôr než som si to stihol uvedomiť, vyslovil som oveľa viac, než by som sa inak odvážil povedať o myšlienkovom prúde, ktorý, pokiaľ viem, teraz prevláda v mnohých teologických kruhoch. Pán riaditeľ mi potom povedal: „Chcel by som, aby ste presne toto povedali mojim chlapcom.“ Samozrejme, vedel, že som v tejto oblasti totálnym nedoukom. Ale myslím, že mu išlo hlavne o to, aby študentom ukázal, ako tento druh teológie pôsobí na niekoho zvonka. Aj keby som vám v tejto prednáške nemal ponúknuť nič iné okrem svojho neporozumenia, mali by ste vedieť, že takéto neporozumenie sa medzi ľuďmi vyskytuje. V rámci vášho okruhu priateľov by ste na to možno nikdy neprišli. Myslenie kolegov, ktorých denne stretávate, je ovplyvnené rovnakým štúdiom a názormi, ako sú tie vaše; a to vás môže istým spôsobom zaslepiť. Ako kňazi totiž budete musieť pracovať práve s ľuďmi tam „vonku“. V konečnom dôsledku ste

tu ako kňazi len pre nich. Hlavným objektom záujmu pastiera sú ovce, nie (až na niektoré výnimočné prípady) iní pastieri. Bolo by vám preto beda, ak by ste tam „vonku“ nešírili evanjelium. Nie som tu ako ten, čo chce poučovať svoju starú mamu. Som obyčajná ovca, ktorá hovorí pastierom to, čo im môže povedať iba ovca. A tak, prosím, vypočujte moje bečanie.

Sú dva druhy ľudí „zvonka“: tí, ktorí sú nevzdelaní, a tí, ktorí sú vzdelaní – len v inej oblasti, ako je vaša. Ako budete narábať s prvou skupinou, ak zastávate názory ako Loisy či Schweizer, alebo Bultmann, Tillich, alebo dokonca Alec Vidler, to teda neviem. Chápem (a bolo mi povedané, že vy chápete tiež), že by sotva malo význam vykladať im, čomu skutočne veríte. Ak je teológia popierajúca historickosť takmer všetkého, k čomu sa v evanjeliách skoro dvetisíc rokov upínal život, láska a myslenie ľudí – teológia, ktorá buď úplne vylučuje možnosť zázraku, alebo (čo je ešte čudnejšie) prehltnie obra vzkriesenia a následne má ťažkosti s takými mužkami, ako je napríklad nasýtenie zástupov – ak je takáto teológia predstretá jednoduchému človeku, môže to mať iba jeden z dvoch výsledkov. Buď konvertuje na katolícku vieru, alebo sa z neho stane ateista. Vo vašom vyučovaní totiž nerozozná kresťanstvo. Ak sa pridíža toho, čo on nazýva kresťanstvom, odíde z cirkvi, ktorá to už nevyučuje, a bude si hľadať takú, ktorá to vyučuje. Ak bude s vaším podaním súhlasiť, nebude sa už viac nazývať kresťanom a do kostola už viac nemusí chodiť. Svojím neotesaným spôsobom by si vás vážil oveľa viac, keby ste do kostola prestali chodiť aj vy. Jeden skúsený duchovný mi povedal, že tí najliberálnejší kňazi zočivoči tomuto problému vykopali z hrobu dva druhy pravdy neskorého stredoveku: obraznú pravdu, ktorá sa môže kázať ľudu, a ezoterickú pravdu, o ktorej medzi sebou diskutujú duchovní. Nemyslím, že by ste si túto koncepciu veľmi užívali, keby ste ju mali uviesť do praxe. Som si

istý, že keby som mal nejakému farníkovi, ktorý prechádza veľkým trápením alebo zápasí s veľkým pokušením, rozprávať nejaké obrazné pravdy, a to s vážnosťou a odhodlanosťou, akú si jeho situácia vyžaduje, pričom by som vedel, že im vlastne sám vôbec neverím (možno asi len akýmsi pickwickovským spôsobom), tvár by mi horela od hanby a golier by ma škrtil. Ale to je vaša vec, nie moja. Máte, koniec koncov, iný typ goliera ako ja. Osobne patrím k druhej skupine tých zvonka: k ľuďom vzdelaným, ale nie *teologicky* vzdelaným. A teraz sa musím pokúsiť vysvetliť vám, ako toto celé vníma niekto z tejto druhej skupiny.

Podkopanie starej ortodoxie bolo najmä dielom teológov zaoberajúcich sa novozákonnou kritikou. Odborníci v tejto disciplíne od nás žiadajú, aby sme uznali ich autoritu tým, že sa vzdáme obrovského množstva presvedčení, ktoré sme mali spoločné s ranou cirkvou, cirkevnými otcami, stredovekom, reformátormi, ešte aj s devätnástym storočím. Chcel by som objasniť, čo ma núti byť voči tejto autorite skeptickým. Teda nevedome skeptickým, ako iste ľahko zbadáte. Ale skepticizmus je matkou nevedomosti. Je totiž ťažké zotrvať v hlbšom štúdiu, keď v sebe nemáte základnú dôveru k svojim učiteľom.

Takže po prvé: bez ohľadu na to, akí sú títo odborníci ľuďmi, nedôverujem im z odborného hľadiska – nedôverujem im ako literárnym kritikom. Zdá sa, akoby im chýbal základný literárny úsudok: vnímavosť k samotnej kvalite textov, ktoré čítajú. Možno to znie ako čudné obvinenie voči ľuďom, ktorí boli v týchto knihách ponorení celý svoj život. Ale to práve môže byť ten problém. Človek, ktorý strávil celú svoju mladosť a dospelosť výlučne štúdiom novozmluvných textov a odborných publikácií, a tak v jeho literárnej skúsenosti absentuje istý porovnávací štandard vyprodukovaný rozsiahlou, hlbokou, autentickou skúsenosťou s literatúrou *všeobecne*, taký človek má podľa mňa veľmi silnú tendenciu nepostrehnúť

v textoch Novej zmluvy tú najsamozrejmějšíu vec. Ak mi povie, že niečo v evanjeliu je legenda alebo romanca, nezaujíma ma ani tak to, koľko rokov strávil štúdiom evanjelia, ale chcel by som vedieť, koľko iných legiend a romancí prečítal, či sú jeho čitateľské zmysly citlivé na rôzne príchute a vône, také typické pre legendy a romances. Ale radšej by som mal uviesť nejaké príklady.

V jednom teraz už dosť starom komentári čítam, že štvrté evanjelium je považované istou myšlienkovou školou „nie za históriu, ale za báseň, za duchovnú romancu v štýle Nathanových podobenstiev alebo knihy Jonáš, alebo *Strateného raja*, alebo najpresnejšie na spôsob *Cesty pútnika*“.⁵ Ak toto nejaký kritik povie, prečo by nás malo zaujímať, čo povie o ktorejkoľvek inej knihe na svete? Všimnite si, že za tú najbližšiu paralelu považuje *Cestu pútnika* – príbeh, ktorý sa sám vyhlasuje za sen a vystatuje sa svojou alegorickou povahou každým jedným vlastným menom, ktoré používa. Všimnite si, ako kritikovi uniká celá epická paleta, ktorú používa Milton v *Stratenom raji*. Ale ešte aj keď prehliadneme tie najväčšie absurdity a zostaneme len pri porovnaní s *Jonášom*, do očí bije kritikova literárna necitlivosť. Porovnáva Jánovo evanjelium s rozprávaním o *Jonášovi*, ktoré historický kontext nepredstiera o nič viac než príbeh *Jóba*! S príbehom o *Jonášovi*, ktorý má takú grotesknú zápletku a taký zretelný nádych typicky židovského ironického humoru! A teraz sa pozrite na *Jána*. Prečítajte si dialógy: ten so samaritánskou ženou pri studni alebo ten, ktorý nasleduje za uzdravením muža slepého od narodenia. Pozrite sa na opisy: Ježiš si čmára (ak smiem použiť ten výraz) prstom do piesku; a potom tá nezabudnuteľná veta **ἦν δὲ νύξ** – „A bola noc.“ (13:30). Celý život čítam básne, romances, legendy a mýty.

Viem, aké sú. A viem, že ani jedna nie je ako *Ján*. Na tento text sú možné len dva názory. Buď je to typická *reportáž*, ktorá je podobná